

6. Mukhin V.M. Physical rehabilitation: [Pidruchnik] / V. M. Mukhin. - Kiev: Olimpiy'ska Literatura, 2005. -- 472 p.
7. Yazlovetskiy V.S. Fundamentals of physical rehabilitation: [Navchalnyy posibnik] / V.S. Yazlovetskiy, G.E. Verich, V.M. Mukhin. - Kirovohrad: RVV KDPU named after Volodymyr Vynnychenko, 2004. -- 238 p.
8. Negrini S, Ferriero G, Kiekens C, Boldrini P. Facing in real time the challenges of the Covid-19 epidemic for rehabilitation [published online ahead of print, 2020 Mar 30]. Eur J Phys Rehabil Med. 2020;10.23736/S1973-9087.20.06286-3. doi:10.23736/S1973-9087.20.06286-3
9. Simpson R, Robinson L. Rehabilitation following critical illness in people 15. Grabowski DC, Joynt Maddox KE. Postacute Care Preparedness for COVID-19: Thinking Ahead [published online ahead of print, 2020 Mar 25]. JAMA. 2020;10.1001/jama.2020.4686. doi:10.1001/jama.2020.4686

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2020.8(128).18
УДК 378.6:62 (477)

Камінська О.М.

канд. пед.наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов НУ «Львівська політехніка»

МЕТОДИ І ФОРМИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІНІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті досліджено та теоретично обґрунтовано методи і форми навчально-виховного процесу, які забезпечують формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців технічного профілю. Відповідно до класифікації за джерелами отримання знань виділено наступні методи навчання: словесні методи; наочні методи; практичні методи. До групи методів, основою яких є слово, відносять методи розповіді, лекцій та дискусій, а також методи користування навчальною та спеціальною науковою літературою. Використання цих методів доцільно поєднувати з методами виховання, які близькі за своєю природою: словесні, етичної розповіді, диспуту, етичної бесіди тощо.

Доведено, що у процесі формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів позааудиторна робота виконує провідну функцію саме у виховному аспекті, оскільки більшість викладених вище методів та форм, за браком навчального часу, доцільно проводити саме у позааудиторний час. Система позааудиторної роботи розглядається як сукупність виховних впливів, що забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, сполучення педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів.

Ключові слова: професійно-ціннісні орієнтації, методи, ціннісні орієнтації, позааудиторна робота, вищий навчальний заклад, професійні і особисті якості.

Каминская О. М. Методы и формы учебно-воспитательного процесса, обеспечивающих формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих специалистов технического профиля.

В статье исследованы и теоретически обосновано методы и формы учебно-воспитательного процесса, обеспечивающих формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих специалистов технического профиля. Согласно классификации по источникам получения знаний выделено следующие методы обучения: словесные методы; наглядные методы; практические методы. В группу методов, основой которых является слово, относят методы рассказа, лекций и дискуссий, а также методы использования учебной и специальной научной литературы. Использование этих методов целесообразно сочетать с методами воспитания, которые близки по своей природе: словесные, этического рассказа, диспута, этической беседы и тому подобное.

Доказано, что в процессе формирования профессионально-ценностных ориентаций студентов технических университетов внеаудиторная работа выполняет ведущую функцию именно в воспитательном аспекте, поскольку большинство изложенных выше методов и форм, за неимением учебного времени, целесообразно проводить именно в внеаудиторное время. Система внеаудиторной работы рассматривается как совокупность воспитательных воздействий, обеспечивающих целеспрямованість, систематичність, послідовність, сочетание педагогического руководства с инициативой и самодеятельность студентов.

Ключевые слова: профессионально-ценностные ориентации, методы, ценностные ориентации, внеаудиторная работа, высшее учебное заведение, профессиональные и личные качества.

Kaminska O. M. Methods and forms of educational process that ensure the formation of professional and value orientations of future technical specialists. Methods and forms of the educational process, which ensure the formation of professional and value orientations of future technical specialists are researched and theoretically grounded in the article. According to the classification by sources of knowledge, the following teaching methods are identified: verbal methods; visual methods; practical methods. The group of methods based on the word includes methods of storytelling, lectures and discussions, as well as methods of using educational and special scientific literature. The use of these methods should be combined with methods of education that are similar in nature: verbal, ethical narration, debate, ethical conversation, etc.

Professional and value orientations of future professionals are one of the most important components of the personality structure, which show the attitude to the values of a profession and find expression in the interests, needs, views, assessments, motives of social and professional activities.

The university forms in students not only basic professional knowledge, but also clear guidelines for life, teaches to separate true values from conventional ones, to perceive and evaluate complex phenomena and processes of the modern world. As

during the student years there are the development of value orientations of the individual, the accumulation of knowledge, professional experience, awareness of their abilities, capabilities, there is a value of self-determination and self-improvement.

Extracurricular work is proved to perform a leading function in the educational aspect in the process of formation of professional and value orientations of students of technical universities, as most of the methods and forms, due to lack of study time, it is advisable to conduct after classess. The system of extracurricular work is considered as a set of educational influences that provide purposefulness, systematicity, consistency, combination of pedagogical guidance with the initiative and initiative of students. The basic principles of this system are the professional and pedagogical orientation of the educational process, the relationship and interdependence of teaching and educating students; the connection of the educational process of a higher educational institution with pedagogical practice.

Key words: professional-value orientations, methods, value orientations, extracurricular work, higher educational institution, professional and personal qualities.

Постановка проблеми. Проблема професійно-ціннісних орієнтацій є однією з пріоритетних у сучасній науці, особливо в умовах кардинальних змін, які відбуваються в країні. Зростаюча необхідність формування моральності та громадянської спрямованості особистості у процесі професійної підготовки молоді зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення закономірностей становлення ціннісних орієнтацій. Перед освітою ставляться складні завдання: у процесі навчання молодих людей, які вступають до вищого навчального закладу, не тільки забезпечити певний освітньо-кваліфікаційний рівень, а й сформувати систему ціннісних орієнтацій.

Вивчення ціннісних орієнтацій нині набуває стратегічного характеру, оскільки від того, які позиції будуть визначати дух народу в найближчій десятиліття, залежить самозбереження українців в духовно-культурному сенсі.

Низка наукових праць присвячена питанням: формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів у процесі вивчення психологічних дисциплін (О. Мартинюк); соціально-педагогічні основи формування орієнтацій студентської молоді на цінності музичної культури (В. Дряпіка); формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів засобами сучасної фортепіанної музики (Н. Свещинська); теоретико-методичні основи формування професійно-ціннісних орієнтацій (В. Ємець, О. Квасник, Н. Максимчук, О. Мартинюк, Є. Пилипенко, Н. Шеминог); підготовка вчителя до формування естетичних орієнтацій молодших школярів на цінності народного мистецтва (Н. Савченко) та ін.

Аналіз наукових праць засвідчив, що вони здебільшого присвячені формуванню ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів. Водночас, проблема формування професійних цінностей та ціннісних орієнтацій фахівців технічного профілю є малодослідженою.

На наш погляд, вона є особливо актуальною: адже студенти гуманітарних спеціальностей, виходячи зі специфіки змісту навчання, отримують значно більшу кількість інформації аксіологічного та культурологічного спрямування, мають ширші можливості для розвитку ціннісних орієнтацій. Тому необхідним є дослідження щодо надання можливостей студентам власне технічних спеціальностей отримати повноцінні аксіологічні знання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Всебічний аналіз сучасних досліджень показує, що професійно-ціннісні орієнтації майбутніх фахівців – один з найважливіших компонентів структури особистості, що виявляє ставлення до цінностей тієї або іншої професії та знаходить свій вияв в інтересах, потребах, поглядах, оцінках, мотивах соціальної та професійної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні методів і форм навчально-виховного процесу, які забезпечують формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців технічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування професійно-ціннісних орієнтацій навчання – ключова проблема освітніх установ. Як зазначає В. Ємець, «складний характер завдань, що постали перед ними на сучасному етапі, вимагають не тільки підвищення якості професійної підготовки кадрових ресурсів вказаних відомств, а й формування у співробітників духовно-ціннісних орієнтацій. Сплав професійних і особистих якостей: високої вимогливості до себе і підлеглих; дисциплінованості і переконаності у вибраній професії; вірності обов'язку і присязі; організаторських здібностей з широкими інтелектуальними якостями; розвиненими формами розумової діяльності (швидкістю і гнучкістю, критичністю і логічністю, глибиною й ясністю розуму); стійких інтересів до інноваційних знань і потребою до творчої розумової праці; оволодіння сучасною культурою, її методологічними, інформаційними та інтелектуальними складовими, сприяє реалізації цієї проблеми. Слід підкреслити, що духовно-етичні цінності завжди були частиною загальної і професійної культури суспільства, визначали цільові установки педагогічного (виховного) процесу» [7, с.117].

Сприйняття ціннісних орієнтацій залежить від ступеня поінформованості про важливість освіти й ціннісні орієнтації фахівця, а також від сформованих знань і рівня розвитку ціннісного ставлення до них. Цінності-знання (культурологічні, інтелектуальні, моральні, естетичні, правові, соціологічні, екологічні, гуманітарні тощо) визначають ставлення фахівця до навколишньої дійсності, формують різнобічну особистість студента.

Основною спрямованістю в організації освітнього процесу в університетах повинна бути міждисциплінарність у навчанні, підґрунтя якої складає міждисциплінарна природа сучасного знання. Тут переважають два напрями: 1) інтенсивне введення в технічні ВНЗ дисциплін гуманітарного циклу; 2) збагачення гуманітарних спеціальностей і дисциплін основами технічного та природничого знання і навпаки.

У формуванні фахівців-інженерів гуманітарна підготовка торкається сутності їхньої творчої діяльності не тільки в технічній, а й в соціальній, екологічній та економічній сферах [9, с.30].

Найбільш повно методи навчання у вищій технічній школі, зокрема інтегровані, представлені у дослідженні О. Білик [3; 4].

Відповідно до класифікації за джерелами отримання знань виділяють методи навчання : словесні методи (джерелом знання є усне або друковане слово); наочні методи (джерелом знань є предмети, що спостерігаються, явища,

наочність); практичні методи (студенти отримують знання і виробляють уміння, виконуючи практичні дії). До групи методів, основою яких є слово, відносять методи розповіді, лекцій та дискусій, а також методи користування навчальною та спеціальною науковою літературою. Вони інтегруються з наочними методами, джерелом яких є предмети, явища, наочні посібники. Прикладом такої інтеграції є методи навчання, збагачені застосуванням технічних дидактичних засобів. Сьогодні традиційні технічні засоби успішно замінюються комп'ютерними. Пояснення, розповідь, дискусія тощо є основними складовими словесного методу навчання. За його допомогою здійснюється повідомлення студентам нових знань, пояснення фактів, алгоритму діяльності, повідомлення подій тощо.

Використання цих методів доцільно поєднувати з методами виховання, які близькі за своєю природою: словесні, етичної розповіді, диспуту, етичної бесіди тощо.

Розповідь має поєднуватися із поясненням. Воно має впливати на емоційно-почуттєву сферу особистості студента, і тому доцільно емоційно забарвлювати зміст матеріалу, що вивчається. Ефект пояснення може підсилюється засобами наочного представлення навчальної інформації. Окрім схем, таблиць, муляжів, на сучасному етапі важливу роль відіграють засоби мультимедійного представлення інформації. З практики відомо, що надмірне збільшення часу на пояснення викликає втому і зниження уваги студентів. Цей недолік можна компенсувати епізодичним введенням до пояснення елементів дискусії, опитування, розповіді та різноманітних прийомів проблемного навчання.

Метод евристичних прийомів використовує досвід людства щодо коротких вказівок, з питань, як можна перетворити прототип для отримання потрібного рішення. Є перелік евристичних прийомів, перегляд яких може вивести на вирішення технічного завдання. Перелік не дає відповідей, він лише допомагає натрапити на відповідь. Сутність інтеграції методів у цьому випадку полягає в тому, що вибирається один метод (наприклад, метод мозкової атаки), далі за потребою до нього підключаються інші методи, причому вибір допоміжних методів спрямований на вирішення конкретного виробничого завдання.

Тісний зв'язок теорії з практикою визначає ефективність методу аналізу конкретної ситуації. Мається на увазі обговорення та аналіз конкретних ситуацій із власного досвіду студентів. Конкретні приклади із практики зацікавлюють інших, привертають увагу, що дозволяє за короткий час у широкому обсязі розглянути значну кількість конкретних ситуацій, що носять практичний характер. Цей метод надає можливість порушувати будь-які проблеми, що впливають із ситуаційного опису. Опис ситуації не повинен включати жодних коментарів викладача, його емоційного ставлення до неї, а має охоплювати тільки ту інформацію, яка вкрай необхідна для прийняття рішення.

Система позааудиторної роботи розглядається як сукупність виховних впливів, що забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, сполучення педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів. Основою положеннями цієї системи є професійно-педагогічна спрямованість навчально-виховного процесу, взаємозв'язок і взаємообумовленість навчання і виховання студентів; тісний зв'язок навчально-виховного процесу вищого навчального закладу з педагогічною практикою. Функціонування системи роботи у вищому навчальному закладі забезпечується створенням майбутнім спеціалістам умов для оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками, усвідомлення специфіки професійних завдань, програвання типових ситуацій, що моделюють їхню майбутню професійну діяльність [8, с.236]. Ця робота проводиться у формі різноманітних заходів у групі, на факультеті, у вищому навчальному закладі на основі студентського самоврядування, активності і самостійності студентів при керівній ролі студентського активу і педагогічної допомоги викладачів. Позааудиторна робота стимулює формування особистості майбутнього педагога за умови професіоналізації всіх виховних впливів на студентів. Вона дозволяє надати процесу набуття професії особистісне забарвлення. Більше того, вона містить умови, які забезпечують удосконалення загальної педагогічної підготовки студентів, і при правильній її організації студенти отримують практичний досвід, можливість для самостійних дій, пошуку власного педагогічного стилю.

Використання різноманітних форм позааудиторної роботи піднімає престижність педагогічної діяльності, активізує суспільно-педагогічну позицію кожного студента, закріплює позитивне ставлення до обраної професії, формує настанову на творче оволодіння нею.

Інтеграцію професійних та гуманітарних знань, яка є потужним стимулом формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів, доцільно проводити як в процесі вивчення навчальних дисциплін, так і у позааудиторній діяльності.

Інтегративний підхід до викладання навчальних предметів, на яке спрямовує сучасна дидактика, переростає від узгодження змісту освіти до глибокої взаємодії, обґрунтованої інтеграції знань, умінь та елементів мислення. Так, емоції, що викликані художніми творами, стимулюють роботу думки, розвивають теоретичне, наукове мислення. Оскільки метою пізнання завжди є істина, то її зміст наука відображає у поняттях, а мистецтво – в образах. І для наукового, і для художнього мислення важливі такі його якості, як оригінальність, гнучкість, глибина, цілеспрямованість, раціональність, широта, критичність, ясність тощо. Всі ці якості повноцінно формуються лише за інтегративного підходу до вивчення всіх навчальних дисциплін. Разом з тим, у професійній школі існує низка додаткових можливостей гуманітаризації курсів точних наук інтегративними засобами, пов'язаних з визначеністю характеру майбутньої професійної діяльності студентів.

Виховні ситуації, які створюються в процесі здійснення особистісно зорієнтованого виховання, повинні бути гуманістично спрямованими, враховувати гідність і право бути особистістю, спонукати до самопізнання і самоактивності, впливати на свідомість і бути емоційно збагаченими. І.Бех [2] акцентує увагу на необхідності моделювання ситуацій вільної, творчої співпраці, співучасті у створенні виховних задумів. Такі ситуації базуються на психологічній особливості про заперечення детермінуючого "впливу" на особистість, який здійснюється реактивним, адаптивним виховним механізмом. Натомість утверджуються і використовуються психологічні механізми виховання, розраховані на максимальне залучення всіх компонентів структури особистості (свідомості, емоцій, волі) в соціальній та особистісній взаємодії.

Виховна ситуація повинна стати одиницею морального виховання. У ході взаємодії, яка відбувається у спеціально створених умовах, зокрема учень чи студент у стосунках з викладачами засвоює соціальні норми поведінки свідомого

прийняття нею моральної вимоги. Крім того, це ставлення суб'єкта до тієї чи іншої сторони навколишньої дійсності, для нього ситуація уявляється як завдання, поставлене іншою людиною. У виховній ситуації реалізується керування як особлива діяльність, суб'єктом якої є вихователь, а об'єктом – вихованець. Вихованець є також і суб'єктом, оскільки він здійснює самовиховання. У результаті оволодіння вихованцем виховною ситуацією відбувається його моральний розвиток, що полягає у виробленні потреби і здатності до моральної поведінки [6].

І.Бех [1] пропонує алгоритм створення виховних ситуацій, який включає певну послідовність дій вихователя та вихованця. Насамперед, це забезпечення допомоги вихованцеві у створенні чіткого уявлення про те, ким він може і хоче стати, тобто у формуванні ідеальної моделі, ідеального образу. Далі, виконуючи психологічні вправи, вихованець має усвідомити і прийняти свій ідеал, особистісно самовизначитись у тому, як потрібно поводитись щодня відповідно з ідеальною моделлю. Можна використовувати „сценарний” підхід розвитку виховних ситуацій. Автором таких „сценаріїв” дуже часто виступає педагог, який наповнює їх гуманним змістом. При цьому вихованець не повинен відчувати штучності ситуації, створеної викладачем для досягнення своїх цілей.

Ефективне використання виховних ситуацій, як і будь-якого іншого методу виховання, залежить від його взаємозв'язків у системі методів виховання. Аналіз наукового фонду дав можливість виявити взаємозалежності означеного методу з іншими, його місце у сучасній системі методів виховання [5, с.47].

Висновки. ВНЗ має формувати у студентів не лише базові професійні знання, а й чіткі орієнтири життєдіяльності, вміння відокремлювати істинні цінності від умовних, сприймати та оцінювати складні явища та процеси сучасного світу. Оскільки саме в студентські роки продовжується розвиток ціннісних орієнтацій особистості, накопичення знань, досвіду професійної діяльності, усвідомлення своїх здібностей, можливостей, відбувається ціннісне самовизначення та самовдосконалення.

У процесі формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів позааудиторна робота виконує провідну функцію саме у виховному аспекті, оскільки більшість викладених вище методів та форм, за браком навчального часу, доцільно проводити саме у позааудиторний час.

Література

1. Бех І.Д. Ціннісно орієнтовані методологічні конструкти у сучасному виховному процесі / І.Д. Бех // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України : зб. наук. праць / за заг. ред. Г.Є. Гребенюка. – Х. : Стиль Іздат, 2005. – С. 21 – 26.
2. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості / І.Д. Бех // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О.В. Сухомлинської. – К. : АПН України, 1997. – С. 8 – 11.
3. Білик О.С. Взаємодія інтегративних методів і форм навчання у вищих технічних навчальних закладах / О.С. Білик // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського. – Вип. 15 – 16 (19 – 20). – Х. : НТУ „ХПІ”, 2007. – С. 324 – 331.
4. Білик О.С. Педагогічні умови інтеграції методів навчання фахових дисциплін у вищих технічних навчальних закладах / О.С. Білик // Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – К., 2007. – № LXVI. – С. 22 – 30.
5. Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Демченко О.П.. – Вінниця, 2006. – 200 с.
6. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М. : Полит. л-ра, 1978. – 145 с.
7. Емец В. С. Профессионально-ценностные ориентации и их формирование в образовательных учреждениях / Емец В. С // Педагогические науки. – 2006. – С. 117–125.
8. Осипова Т.Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібн. / Т.Ю. Осипова, І.О. Бартенева, О.О. Біла та ін. ; за заг. ред. Т.Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с.
9. Педагогика и психология высшей школы : учебное пособие / отв. ред. М.В. Буланова-Топоркова. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 544 с.

References

1. Bekh I.D. (2005) Tsinnisno oriyentovani metodolohichni konstrukty u suchasnomu vykhovnomu protsesi: Proceedings Scientific publication, 21-26.
2. Bekh I.D. Tsinnosti yak yadro osobystosti. TSinnosti osvity i vykhovannya : nauk.-metod. zb. / za zah. red. O.V. Sukhomlyns'koyi, 8 – 11.
3. Bilyk O.S. (2007) Vzayemodiia intehratyvnykh metodiv i form navchannya u vyshchyykh tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh. Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity: Proceedings Scientific publication, 15 – 16 (19 – 20), 324 – 331.
4. Bilyk O.S. (2007) Pedahohichni umovy intehratsiyi metodiv navchannya fakhovykh dystsyplin u vyshchyykh tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh. Naukovi zapysky Natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova, 22-30.
5. Demchenko O.P. (2007) Formuvannya u maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv profesiyanoi hotovnosti do stvorennya vykhovnykh sytuatsiy. (Dysertatsia kandydata pedahohichnykh nauk) Vinnytsia.
6. Dodonov B.I. (1978) Emotsiya kak tsennost': Polit. L-ra, 145.
7. Yemets V.S. (2006) Professional'no-tsennostnye oriyentatsii i ikh formirovaniye v obrazovatel'nykh uchrezhdeniyakh Pedagogicheskoye nauki, 117-125.
8. Osypova T.IU., Bartenyeva I.O., Bila O.O. (2006) Vykhovna robota zi student's'koyu moloddyu. Odessa.
9. Pedagogika i psikhologiya vysshey shkoly (2006) Rostov-on-don.